

FÖRSLAG TILL AVGÖRANDE AV GENERALADVOKAT
STIX-HACKL

föredraget den 20 november 2003¹

Innehållsförteckning

I — Inledning	I - 10228
II — Tillämpliga bestämmelser	I - 10229
A — Bestämmelser om tilldelning av en referenskvantitet som är relevanta särskilt med hänsyn till ett byte av jordbruksföretag	I - 10229
B — Rådets och kommissionens rättsakter rörande skadestånd till SLOM-producenter	I - 10232
III — Bakgrund	I - 10233
IV — Förfarandet vid förstainstansrätten samt den överklagade domen	I - 10235
Domskålen rörande gemenskapens skadeståndsansvar	I - 10236
Domskålen rörande preskription	I - 10238
V — Överklagandet	I - 10241
VI — Rättslig bedömning	I - 10241
A — Gemenskapens ansvar för tiden efter försäljningen av det ursprungliga SLOM-jordbruksföretaget (den första grunden)	I - 10242
1. Parternas argument	I - 10242
2. Bedömning	I - 10244
B — Preskription av rätten till skadestånd (den andra och den tredje grunden)	I - 10249
1. Parternas argument	I - 10249
2. Bedömning	I - 10253
a) Allmänt om avbrott eller tillfälligt upphävande av preskription av rätten till skadestånd	I - 10253
b) Preskriptionsfrågan i den överklagade domen	I - 10255
VII — Rättegångskostnader	I - 10257
VIII — Förslag till avgörande	I - 10257

¹ — Originalspråk: tyska.

Inledning

1. Förevarande överklagande avser förstainstansrättens dom av den 31 januari 2001 i mål T-143/97² (nedan kallad den överklagade domen), genom vilken förstainstansrätten avvisade den nederländske mjölkproducenten Gerhardus van den Bergs skadeståndstalan mot rådet och kommissionen.

2. Målet hör till ett stort antal rättsliga tvister som allmänt uttryckt berör de så kallade SLOM-producenternas³ ställning i systemet med mjölkkvoter, det vill säga ställningen för de mjölkproducenter som enligt förordning (EEG) nr 1078/77⁴ hade åtagit sig att under en femårsperiod inte saluföra mjölk eller mjölkprodukter (nedan kallat åtagande att avstå från saluförande) eller att varaktigt ställa om sina mjölkko-besättningar till köttproduktion (nedan kallat åtagande om omställning).

2 — Dom av den 31 januari 2001 i mål T-143/97, van den Berg mot rådet och kommissionen (REG 2001, s. II-277).

3 — Av nederländskans "slachten en omschakelen" ("slakt och omställning").

4 — Rådets förordning (EEG) nr 1078/77 av den 17 maj 1977 om införande av ett bidragssystem för avstående från saluförande av mjölk och mjölkprodukter och för omställning av mjölkko-besättningar (EGT L 131, s. 1; svensk specialutgåva, område 3, volym 8, s. 215).

3. Denna problematik har uppkommit till följd av att när mjölkkvotssystemet infördes den 1 april 1984 — genom vilket bestämda referenskvantiteter föreskrevs för begränsning av mjölkproduktionen liksom avgifter för det fall en kvantitet överskreds — beaktades inte SLOM-producenternas situation. Enligt rådets förordning (EEG) nr 857/84 av den 31 mars 1984 i dess ursprungliga lydelse,⁵ i vilken beräkningen av referenskvantiteten i enskilda fall reglerades, fastställdes nämligen referenskvantiteten på grund av mjölkleveranser under ett referensår som visade sig helt eller delvis sammanfalla med löptiden för de åtaganden om avstående från saluförande som SLOM-producenterna hade gjort. Resultatet blev att dessa mjölkproducenter, vilka inte hade bedrivit någon mjölkproduktion under referensåret, uteslöts från tilldelning av referenskvantiteter och att de inte kunde producera någon mjölk eller i vart fall inte någon avgiftsfri sådan.

4. Den därav uppkomna ofördelaktiga situationen för SLOM-producenterna, vilken delvis genom efterföljande "korrigerings" från gemenskapslagstiftarens sida har förlängts och "berikats" med ytterligare rättsliga aspekter, har nu sysselsatt gemenskapsdomstolarna sedan mer än ett årtionde under olika aspekter, och har också funnits med i en rad sekundärrättsakter. Dessa domar och sekundärrättsliga åtgärder, vilka dels avser (giltigheten av) bestämmelserna rörande till-

5 — Rådets förordning (EEG) nr 857/84 av den 31 mars 1984 om allmänna tillämpningsföreskrifter för den avgift som avses i artikel 5c i förordning (EEG) nr 804/68 inom sektorn för mjölk och mjölkprodukter (EGT L 90, s. 13).

delning av referenskvantiteten som sådan, dels SLOM-producenternas ersättning för skada som uppkommit på grund av dessa bestämmelser, utgör de rättsliga bestämmelser som är aktuella i förevarande mål och som närmare beskrivs nedan.

5. Jag tog redan i mitt förslag till avgörande av den 18 september 2003 i de förenade målen C-162/01 P och C-163/01 P⁶ ställning till vissa skadeståndsfrågor rörande SLOM-producenter, och dessa fall rörde framför allt frågan huruvida gemenskapens skadeståndsansvar förutsätter att producenten har återupptagit produktionen, eller haft för avsikt att göra det, efter att åtagandet att avstå från saluförande löpt ut.

6. I förevarande mål aktualiseras mot en liknande rättslig och faktisk bakgrund framför allt två frågor, nämligen dels huruvida förstainstansrätten i den överklagade domen riktigt har utgått från att gemenskapens ansvar för skador som uppkommit på grund av att en referenskvantitet inte har tilldelats upphör när den berörde SLOM-producenten byter jordbruksföretag, dels huruvida förstainstansrätten har gjort en riktig bedömning när den slagit fast att den ifrågavarande rätten till skadestånd redan är preskriberad när preskriptionstiden inte har avbrutits eller tillfälligt har upphävts.

6 — Förslag till avgörande av den 18 september 2003 i de förenade målen C-162/01 P och C-163/01 P, E. Bouma mot rådet och kommissionen samt B. Beusmans mot rådet och kommissionen, i vilka dom ännu inte har avkunnats.

II — Tillämpliga bestämmelser

7. I det följande kommer jag endast att återge de gemenskapsrättsakter som direkt åberopas i grunderna för överklagandet. För en mer fullständig redogörelse av de bestämmelser som är tillämpliga även i detta mål får jag hänvisa till min redovisning av tillämpliga bestämmelser i mitt förslag till avgörande av den 18 september 2003 i de förenade målen Bouma och Beusmans⁷.

A — Bestämmelser om tilldelning av en referenskvantitet som är relevanta särskilt med hänsyn till ett byte av jordbruksföretag

8. Enligt artikel 3a.1 i rådets förordning (EEG) nr 764/89 av den 20 mars 1989 om ändring av förordning (EEG) nr 857/84⁸ kan en producent efter ansökan provisoriskt tilldelas en särskild referenskvantitet på villkor bl.a. att han

"a) inte har ... överlätit hela sin mjölkverksamhet innan åtagandet om avstående från saluförande eller åtagandet om omställning löpte ut,

7 — Förslag till avgörande i de förenade målen C-162/01 P och C-163/01 P (ovan fotnot 6), punkterna 6–26.

8 — EGT L 84, s. 2.

b) ... till stöd för sin ansökan visar ... att han i full utsträckning kan producera den begärda referenskvantiteten i sitt jordbruksföretag”.

tillhörande referenskvantiteten överflyttas till köparen, arrendatorn eller arvingen enligt närmare bestämmelser som skall fastställas.

9. Enligt artikel 3a.1 i kommissionens förordning (EEG) nr 1546/88 av den 3 juni 1988 med tillämpningsföreskrifter för den tilläggsavgift som avses i artikel 5c i förordning (EEG) nr 804/68⁹ i dess ändrade lydelse enligt kommissionens förordning (EEG) nr 1033/89 av den 20 april 1989¹⁰ skall producentens ansökan om tilldelning av en särskild referenskvantitet ”lämnas in ... till den behöriga myndighet som utsetts av medlemsstaten ... på villkor att producenten kan visa att han fortfarande helt eller delvis driver samma jordbruksföretag som han drev vid tidpunkten ... för sin begäran om bidrag”.

Vid överlåtelse av mark till offentliga myndigheter och/eller för offentligt bruk kan medlemsstaterna, utan att det påverkar tillämpningen av punkt 3.2, föreskriva att den där tillhörande referenskvantiteten helt eller delvis skall behållas av den frånträdande producenten om denne vill fortsätta med mjölkproduktionen.

...

10. Jag hänvisar också till artikel 7 i förordning nr 857/84 i dess ändrade lydelse enligt rådets förordning (EEG) nr 590/85 av den 26 februari 1985¹¹, vilken i utdrag lyder enligt följande:

(4) När det gäller jordlegoförhållanden som löper ut och där arrendatorn inte har rätt till förlängning av avtalet på samma villkor som tidigare, kan medlemsstaterna föreskriva att den referenskvantitet som avser jordbruksföretaget eller den utarrenderade delen av jordbruksföretaget helt eller delvis skall behållas av den frånträdande arrendatorn om denne vill fortsätta med mjölkproduktionen.”

”(1) I händelse av överlåtelse genom försäljning, utarrendering eller arv av ett jordbruksföretag skall hela eller del av den där

9 — EGT L 139, s. 12.

10 — EGT L 110, s. 27.

11 — Förordning om ändring av förordning (EEG) nr 857/84 om allmänna tillämpningsföreskrifter för den avgift som avses i artikel 5c i förordning (EEG) nr 804/68 inom sektorn för mjölk och mjölkprodukter (EGT L 68, s. 1).

11. Om detta innehåller vidare artikel 7 i förordning nr 1546/88 följande tillämpningsbestämmelser:

”Vid tillämpningen av artikel 7 i förordning (EEG) nr 857/84 och utan att det påverkar tillämpningen av tredje stycket samma artikel skall följande iakttas vid överflyttning av en referenskvantitet till producenter eller köpare enligt formulär A och B eller till producenter som bedriver försäljning direkt till konsumenter:

1. I händelse av överlåtelse genom försäljning, utarrendering eller arv av hela jordbruksföretaget skall hela den där tillhörande referenskvantiteten överflyttas till den producent som tar över jordbruksföretaget.

2. I händelse av överlåtelse genom försäljning, utarrendering eller arv av en del av jordbruksföretaget skall en så stor andel av den där tillhörande referenskvantiteten överflyttas till den producent som tar över företaget som svarar mot den areal som används för mjölkproduktion eller andra objektiva kriterier som medlemsstaterna ställer upp. Därvid behöver hänsyn inte tas till en överlåten del av ett jordbruksföretag där mjölkproduktion bedrivs på en areal som är mindre än en viss av medlemsstaten fastställd storlek. Den del av referenskvantiteten som motsvarar en sådan areal får tillföras reserven.

3. Bestämmelserna i punkterna 1, 2 och 4 skall tillämpas på motsvarande sätt enligt nationella bestämmelser om

andra fall av överflyttning med motsvarande rättsföljder för producenterna.

4. Vid tillämpningen av artikel 7.1 andra stycket och 4 i förordningen (EEG) nr 57/84 beträffande å ena sidan överlåtelse av mark till offentliga myndigheter och/eller för offentligt bruk och å andra sidan jordlegoförhållanden som löper ut utan rätt till förlängning av avtalet på samma villkor som tidigare, skall referenskvantiteten för det jordbruksföretag eller del av detta som överläts eller för vilket jordlegoförhållandet inte förlängs helt eller delvis få disponeras av den berörde producenten, om denne vill fortsätta med mjölkproduktionen, och om summan av denna kvantitet och den kvantitet som gäller för det jordbruksföretag som han tar över eller där han fortsätter med mjölkproduktion inte överstiger den referenskvantitet som han disponerade innan överlåtelsen eller innan jordlegoförhållandet löpte ut.

Medlemsstaterna får tillämpa bestämmelserna i punkterna 1, 2 och 4 beträffande marköverlåtelser som sker under och efter referensperioden.

...”

B — Rådets och kommissionens rättsakter rörande skadestånd till SLOM-producenter

officiella tidning eller då producenten vände sig till någon av institutionerna.

12. Med anledning av domen av den 19 maj 1992 i målen Mulder m.fl. mot rådet och kommissionen¹² (nedan kallad domen i målet Mulder II) offentliggjorde rådet och kommissionen den 5 augusti 1992 meddelandet 92/C 198/04¹³.

3. I syfte att ge domen av den 19 maj 1992 full verkan skall institutionerna anta tillämpningsföreskrifter för ersättning jämte ränta till de berörda producenterna ...”

13. I punkt 1 i meddelandet hänvisas till att gemenskapen är ansvarig gentemot sådana producenter som uppfyller alla kriterier och förutsättningar enligt domen i målet Mulder II. Övriga punkter i meddelandet lyder i utdrag som följer.

14. För att följa domen i målet Mulder II utfärdade rådet därefter förordning (EEG) nr 2187/93 av den 22 juli 1993 om ett erbjudande om ersättning till vissa producenter av mjölk och mjölkprodukter som tillfälligt har varit förhindrade att utöva sin verksamhet¹⁴. Genom denna förordning erbjöds de producenter som hade tilldelats en slutgiltig referenskvantitet¹⁵ att få en schablonmässig ersättning för skador som de lidit på grund av tillämpningen av de bestämmelser som avses i domen i målet Mulder II.

”2. Institutionerna förbinder sig gentemot de producenter som nämns under punkt 1 att, till dess den i punkt 3 nämnda fristen har löpt ut, avstå från att göra någon invändning om den preskription som följer av artikel 43 i domstolens stadga, såvida rätten till skadestånd inte redan var preskriberad den dag då detta meddelande offentliggjordes i *Europeiska gemenskapernas*

15. Enligt artikel 8.1 i denna förordning avser erbjudandet om ersättning bara den tidsperiod för vilken rätten till skadestånd inte är preskriberad. För den närmare

12 — Dom i de förenade målen C-104/89 och C-37/90, Mulder m.fl. mot rådet och kommissionen (REG 1992, s. I-3061).

13 — EGT C 198, s. 4.

14 — EGT L 196, s. 6.

15 — Enligt förutsättningarna i artikel 3a.3 i förordning nr 857/84, enligt förordning nr 764/89 per den 29 mars 1991 och enligt förordning nr 1639/91 per den 1 juli 1993 (se artikel 2 i förordning nr 2187/93).

bestämningen av denna tidsperiod föreskrivs följande i artikel 8.2:

16. I artikel 10.2 i förordning nr 2187/93 föreskrivs hur ansökan om ersättning skall ges in enligt följande.

"a) Som dag för avbrytande av den femåriga preskriptionstid som föreskrivs i artikel 43 i domstolens stadga gäller den dag då krav framställdes hos någon av gemenskapsinstitutionerna eller, i fall då talan väcks vid domstolen, den dag då ansökan registrerades hos domstolen, dock senast den 5 augusti 1992 då gemenskapsinstitutionernas meddelande infördes i *Europeiska gemenskapernas officiella tidning* nr C 198/92.

"Producenten skall rikta ansökan till den behöriga myndigheten. Producentens ansökan skall vara den behöriga myndigheten till handa senast den 30 september 1993 för att kunna godkännas.

b) Den tidsperiod för vilken ersättning kan komma i fråga börjar löpa fem år före preskriptionsavbrottet, dock tidigast den 2 april 1984 eller den dag då åtagandet om avstående från saluförande eller åtagandet om omställning upphörde.

Den preskriptionstid som föreskrivs i artikel 43 i stadgan för domstolen skall åter löpa för alla producenter från och med det datum som avses i första stycket om ansökan som avses i nämnda stycke inte har ingetts före detta datum. Detta gäller dock inte för det fall preskriptionen har avbrutits genom att talan väckts vid domstolen i enlighet med artikel 43 i stadgan för domstolen."

c) Den tidsperiod för vilken ersättning kan komma i fråga slutar den 29 mars 1989 för producenter som har fått en särskild referenskvantitet enligt förordning (EEG) nr 764/89, medan den för producenter som har fått sin särskilda referenskvantitet enligt förordning (EEG) nr 1639/91 slutar den 15 juni 1991."

III — Bakgrund

17. Bakgrunden till tvisten beskrivs i den överklagade domen¹⁶ på följande sätt.

¹⁶ — Punkterna 14–21.

14. Sökanden är mjölkproducent i Nederländerna. Sökanden åtog sig skriftligen att avstå från saluförande enligt förordning nr 1078/77. Åtagandet upphörde att gälla den 23 februari 1985, varför sökanden inte producerade någon mjölk under det referensår som hade valts med stöd av förordning nr 857/84. Till följd därav tilldelades han inte någon referenskvantitet efter det att denna förordning hade trätt i kraft.
15. Den 1 maj 1985 förvärvade sökanden ett jordbruksföretag i Dalfsen (Nederländerna), som han under ett års tid drev vid sidan av sitt ursprungliga jordbruksföretag, beläget i Wijhe (Nederländerna). Han sålde sitt jordbruksföretag i Wijhe den 13 maj 1986.
16. I en skrivelse av den 31 mars 1989 ställde till rådet och kommissionen upp gav sökanden tillsammans med 351 andra producenter som till följd av ett åtagande enligt förordning nr 1078/77 inte hade levererat någon mjölk under referensåret, vilka allmänt kallas SLOM-producenter och vilka finns uppräknade i en bilaga till nämnda brev, att de höll gemenskapen ansvarig för den skada som de hade lidit på grund av de bestämmelser i förordning nr 857/84 som var ogiltiga, vilket domstolen hade slagit fast i domen i målet Mulder I. Institutionerna svarade inte på denna skrivelse.
17. Sedan domen i målet Mulder I hade meddelats och förordning nr 764/89 hade antagits begärde sökanden i juni 1989 på nytt att han skulle tilldelas en kvot. Denna begäran avslogs den 30 augusti 1989 med motiveringen att sökanden inte längre drev samma jordbruksföretag som han hade drivit vid den tid då han åtog sig att upphöra med saluförande.
18. Sökanden överklagade detta avslagsbeslut vid nationell domstol utan framgång, varför beslutet vann laga kraft.
19. Sökandens företrädare yrkade genom en skrivelse av den 14 juli 1992 att preskriptionen skulle anses avbruten för sökanden och de producenter som nämndes i bilagan till skrivelsen av den 31 mars 1989, på dagen för denna skrivelse. I en skrivelse av den 22 juli 1992 svarade generaldirektören vid rådets rättstjänst att preskriptionsfristen hade börjat löpa på nytt för de 348 producenter som inte hade väckt talan, av vilka sökanden var en. Han medgav dock att skrivelsen av den 14 juli 1992 skulle kunna betraktas som en ny framställning av producenterna enligt artikel 43 i domstolens stadga. Han uppgav vidare att rådet inte skulle göra någon invändning om preskription från detta datum fram till den 17 september 1992, i den mån berörda personers rätt att begära skadestånd inte redan var preskriberad den 14 juli 1992. Slutligen

angav han följande. 'Inom denna frist skall institutionerna sträva efter att gemensamt anta föreskrifter för utgivande av skadestånd i enlighet med domstolens dom. Fram till dess behöver således inte talan väckas vid domstolen för att preskriptionen skall brytas. Om inga föreskrifter har antagits den 17 september detta år, kommer rådet att upplysa er om hur ni bör gå vidare i ärendet.'

tutioners allmänna meddelande av den 5 augusti 1992.'

21. Sökandens namn stod på listan, och den 31 mars 1989 angavs som det datum då preskriptionen hade avbrutits för honom enligt meddelandet av den 5 augusti 1992."

20. Genom en skrivelse av den 10 september 1993, angående skadestånd till vissa producenter inom ramen för förordning 2187/93, uppgav kommissionen följande till de nederländska myndigheterna.

'En lista bifogas över de SLOM-sökande som genom att vända sig till kommissionen, rådet eller domstolen har avbrutit preskriptionen av sin rätt att begära skadestånd enligt gemenskapens insti-

18. Mot denna bakgrund väckte G. van den Berg (nedan kallad klaganden) genom ansökan som inkom till förstainstansrättens kansli den 29 april 1997 på grundval av artiklarna 178 och 215 andra stycket i EG-fördraget (nu artiklarna 235 EG och 288 andra stycket EG) talan mot rådet och kommissionen (nedan kallade svarandena) med yrkande om ersättning för den skada som han har lidit på grund av att han enligt förordning nr 857/84 i dess lydelse enligt förordning nr 1371/84 har varit förhindrad att saluföra mjölk.

19. Klaganden yrkade ersättning med 606 315 nederländska gulden jämte dröjsmålsränta med 8 procent per år från och med den dag då talan väcktes för den skada han förorsakats på grund av att han rättsstridigt förvägrats en referenskvantitet och

som han lidit sedan hans åtagande att avstå från saluförande upphörde den 23 februari 1985, vilken är den tidpunkt då avgiftssystemet var tillämpligt på hans fall¹⁷.

skadeståndsansvarig enligt artikel 215 i EG-fördraget (nu artikel 288 EG) och i så fall fram till vilket datum. Därefter prövade förstainstansrätten huruvida anspråket är preskriberat¹⁹.

20. Svarandena bestred klagandens uppfattning att förutsättningarna för att hålla gemenskapen skadeståndsansvarig för de skador han lidit var uppfyllda och hävdade att talan inte kunde tas upp till prövning i sak eftersom rätten till den begärda ersättningen var preskriberad¹⁸.

Domskälen rörande gemenskapens skadeståndsansvar

21. Förstainstansrätten vilandeförklarade genom beslut av den 24 juni 1997 målet fram till dess att domstolen avkunnat dom i målet Mulder III.

24. Efter att ha lämnat en beskrivning av förutsättningarna för gemenskapens utomobligatoriska ansvar gentemot SLOM-producenter på grund av kränkning av deras berättigade förväntningar, noterade förstainstansrätten beträffande begäran om skadestånd avseende perioden mellan den 23 februari 1985 och den 13 maj 1986, då klaganden sålde sitt SLOM-jordbruksföretag, att det inte hade bestritts att klaganden under denna period hade varit förhindrad att leverera mjölk på grund av tillämpningen av förordning nr 857/84 och att motsvarande skada kunde tillskrivas gemenskapen.²⁰

22. I beslut av den 11 mars 1999 beslutade förstainstansrätten att förfarandet i målet skulle återupptas.

23. Genom den överklagade domen avvisade förstainstansrätten talan. Domskälen innehåller i huvudsak följande:

Förstainstansrätten behandlade i sin dom först frågan huruvida gemenskapen kan vara

25. Förstainstansrätten prövade däremot i vilken mån den skada som klaganden påstod sig ha lidit efter den 13 maj 1986 är en följd av den första vägran att tilldela denne en

17 — Jämför punkterna 27 och 41 i den överklagade domen.

18 — Punkt 30 i den överklagade domen.

19 — Jämför punkt 31.

20 — Punkterna 38–42 i den överklagade domen.

kvot år 1985. Om detta uttalade förstainstansrätten följande:²¹

"44. Rätten erinrar om att sökanden överlät sitt SLOM-jordbruksföretag år 1986 och flyttade sin produktion till ett annat jordbruksföretag av ekonomiska effektivitetsskäl. Detta frivilliga beslut av sökanden har helt uppenbart ingen anknytning till den vägran att tilldela honom en kvot som drabbade sökanden när hans åtagande att avstå från saluförande upphörde år 1985.

45. Det framgår vidare av artikel 7.1 i förordning nr 857/84 i dess ändrade lydelse enligt rådets förordning nr 590/85 av den 26 februari 1985 (EGT L 68, s. 1), jämförd med artikel 7 i förordning nr 1546/88, att möjligheterna att föra över en kvot från ett jordbruksföretag till ett annat var begränsade till antingen det fall då mark överläts till offentliga myndigheter eller för offentligt bruk (artikel 7.1) eller det fall då ett jordlegoförhållande löpte ut och inte kunde förnyas (artikel 7.4) samt att detta även gällde för en mjölkproducent som inte hade åtagit sig att avstå från att saluföra mjölk eller att ställa om besätningarna.

46. Även om det skulle vara så att de producenter som hade en referenskvantitet år 1985/86 enligt nederländsk myndighetspraxis kunde föra över denna, har detta förfarande följaktligen inte föreskrivits av gemenskapslagstiftaren, och det ankom därför i förekommande fall på de nederländska myndigheterna att tillse att sökanden inte diskrimineras.

47. Rätten erinrar vidare om att sökandens begäran att tilldelas en kvot med tillämpning av förordning nr 764/89 efter det att denna hade trätt i kraft avlogs med tillämpning av artikel 3a.1 i förordning nr 1546/88 (se punkt 7 ovan), enligt vilken en särskild referenskvantitet endast kunde tilldelas om producenten kunde visa att han vid dagen för begäran helt eller delvis drev ett SLOM-jordbruksföretag.

48. I motsats till vad sökanden har hävdad, och som domstolen redan vid ett flertal tillfällen har slagit fast (se särskilt dom av den 27 januari 1994 i mål C-98/91, Herbrink, REG 1994, s. I-223), är detta krav begränsat till att beträffande särskilda referenskvantiteter stadfästa den princip som framgår av artikel 7.1 i förordning nr 857/84, enligt vilken referenskvantiteten överläts tillsammans med den mark för vilken kvantiteten har tilldelats (punkt 13). Under dessa omständigheter kan sökanden inte hävda att tillämpningen av detta krav i hans fall utgör ett åsidosättande

21 — Punkterna 44–49 i den överklagade domen.

av principen om skydd för berättigade förväntningar för att han då han överlät sitt jordbruksföretag inte kunde förutse att ett sådant villkor skulle uppställas.

tionsfristen för förfarandet vid förstainstansrätten började löpa den 23 februari 1985, vilken är den tidpunkt då förordning nr 857/84 var tillämplig på klagandens fall. Rätten till ersättning avser på varandra följande perioder som påbörjas varje dag då saluförande inte har varit möjligt²³.

49. Eftersom sökandens försäljning av sitt SLOM-jordbruksföretag inte var en följd av den rättsstridiga vägran att tilldela honom en kvot år 1985, och eftersom försäljningen inte omfattas av de möjligheter till överflyttning som föreskrivs i förordning nr 857/84, kan det faktum att sökanden inte har kunnat tilldelas någon kvot inom ramen för förordning nr 764/89 samt den skada som han därigenom har lidit inte tillskrivas gemenskapen.”

28. Enligt förstainstansrätten hade han emellertid inte längre rätt till någon referenskvantitet efter den 13 maj 1986, då han sålde sitt SLOM-jordbruksföretag: ”Eftersom de skador som han påstår sig ha lidit efter denna försäljning inte har bedömts vara knutna till tillämpningen av förordning nr 857/84 på hans situation, löpte preskriptionsfristen ut fem år efter den 13 maj 1986, det vill säga den 13 maj 1991, såvida preskriptionen inte avbröts före detta datum.”²⁴

26. Förstainstansrätten drog därför slutsatsen att endast den skada som sökanden hade lidit fram till den 13 maj 1986 kunde vara en följd av att sökanden förvägrades en referenskvantitet,²² och prövade därefter huruvida sökandens anspråk var preskriberat.

29. Förstainstansrätten tillbakavisade härefter klagandens invändningar mot påståendet att preskription inträtt på följande sätt:²⁵

Domskälen rörande preskription

27. När det gäller frågan om preskription slog förstainstansrätten fast att preskrip-

”62. Enligt artikel 43 i domstolens stadga avbryts preskriptionen endast genom att talan väcks vid domstolen eller genom att den skadelidande dessförinnan gör en framställning hos en av gemenskapens behöriga institutioner. I det sist-

23 — Punkterna 59 och 60 i den överklagade domen.

24 — Punkt 61 i den överklagade domen.

25 — Punkterna 62–72 i den överklagade domen.

22 — Punkt 50 i den överklagade domen.

nämnda fallet avbryts emellertid preskriptionen endast om det efter framställningen väcks talan inom de frister som föreskrivs i artikel 173 i EG-fördraget (nu artikel 230 EG i ändrad lydelse) respektive artikel 175 i EG-fördraget (nu artikel 232 EG) (domstolens dom av den 5 april 1973 i mål 11/72, *Giordano mot kommissionen*, REG 1973, s. 417, punkt 6, och förstainstansrättens dom av den 25 november 1998 i mål T-222/97, *Steffens mot rådet och kommissionen*, REG 1998, s. II-4175, punkterna 35 och 42).

5 augusti 1992 var en ensidig handling som, i syfte att begränsa antalet fall av väckt talan, avsåg att uppmuntra producenter att invänta genomförandet av det i förordning nr 2187/93 föreskrivna systemet för schablonmässig ersättning (domen i det ovannämnda målet *Steffens mot rådet och kommissionen*, punkt 38).

63. Härav följer att sökanden inte med framgång kan göra gällande att preskriptionen avbröts enligt artikel 43 i domstolens stadga genom skrivelsen av den 31 mars 1989 ställd till institutionerna, eftersom ingen talan därefter väcktes vid förstainstansrätten.
64. Sökanden har gjort gällande att svarandena genom meddelandet av den 5 augusti 1992 förband sig att inte göra någon invändning om preskription mot honom från och med den 31 mars 1989, då han vände sig till institutionerna.
65. Rätten erinrar i detta avseende om att det avstående från att åberopa preskription som gjordes i meddelandet av den 5 augusti 1992 var en ensidig handling som, i syfte att begränsa antalet fall av väckt talan, avsåg att uppmuntra producenter att invänta genomförandet av det i förordning nr 2187/93 föreskrivna systemet för schablonmässig ersättning (domen i det ovannämnda målet *Steffens mot rådet och kommissionen*, punkt 38).
66. Detta meddelande avsåg specifikt de producenter vars rätt till ersättning ännu inte hade preskriberats den dag då meddelandet offentliggjordes i den officiella tidningen eller den dag då de redan hade vänt sig till en av institutionerna (se punkt 11 ovan). Med det sistnämnda avsåg svarandena de producenter som hade vänt sig till institutionerna innan nämnda meddelande offentliggjordes för att begära ersättning med stöd av domen i målet *Mulder II* och vilka hade ombetts att inte väcka skadeståndstalan i avvaktan på systemet för schablonmässig ersättning. Syftet med att nämna dessa producenter var nämligen att deras rätt till ersättning skulle kvarstå.
67. Rätten konstaterar emellertid att skrivelsen av den 31 mars 1989 aldrig besvarades av svarandena och att dessa därför vid denna tidpunkt inte förband sig till någonting gentemot sökanden. Under dessa omständigheter kan sökanden inte åberopa meddelandet av den 5 augusti 1992.

68. Rätten fäster heller inte något avseende vid sökandens argument att hans namn fanns med på en lista över de producenter gentemot vilka förbindelsen i meddelandet av den 5 augusti 1992, att inte göra någon invändning om preskription, hade gjorts, som kommissionen tillsände de nederländska myndigheterna sedan förordning nr 2187/93 hade trätt i kraft.
69. Rätten erinrar inledningsvis om att denna lista tillsändes de nationella myndigheterna för att dessa — för det fall de mottog anspråk på ersättning inom ramen för det förlikningsförfarande som föreskrivs i förordning nr 2187/93 — skulle känna till från vilket datum preskriptionen av anspråket var avbruten. I listan gjordes ingen åtskillnad mellan de SLOM-producenter som hade tilldelats en slutgiltig referenskvantitet och som således kunde få ett förlikningsbud inom ramen för förordning nr 2187/93 och de som i likhet med sökanden inte hade tilldelats någon kvot och således inte omfattades av en sådan förlikningsmöjlighet. Sökandens namn fanns således med på listan av misstag.
70. Ett sådant misstag har emellertid inte varit av det slaget att det har kunnat övertyga sökanden om att han berördes av förbindelsen i meddelandet av den 5 augusti 1992 och att preskriptionen av hans anspråk avbröts den 31 mars 1989. När listan i fråga sändes, den 10 september 1993, kunde sökanden nämligen redan veta att han inte skulle få något erbjudande om förlikning enligt förordning nr 2187/93 och att han till följd därav inte berördes av nämnda förbindelse.
71. Vidare är svarandenas inställning angående preskription av förevarande talan inte diskriminerande i förhållande till kommissionens inställning till de SLOM-producenter som har erbjudits ersättning, eftersom sökanden, såsom har anmärkts (se punkt 69 ovan), befinner sig i en annan situation än dem till vars förmån förordning nr 2187/93 antogs.
72. Beträffande vad sökanden hävdar att Dierk Booss har uppgivit, noterar rätten endast att dessa uppgifter inte på något sätt har styrkts.”
30. På dessa grunder drog förstainstansrätten till sist slutsatsen att preskriptionen inte hade avbrutits eller tillfälligt upphävts senast den 13 maj 1991, och att talan, som väcktes den 29 april 1997, hade väckts för sent eftersom sökandens rätt till ersättning redan var preskriberad²⁶.

26 — Punkt 73 i den överklagade domen.

V — Överklagandet

- förplikta klaganden att ersätta rättegångskostnaderna.

31. G. van den Berg (nedan kallad klaganden) har den 13 april 2001 överklagat förstainstansrättens dom till domstolen. Han har yrkat att domstolen skall

33. Kommissionen har yrkat att domstolen skall

- upphäva förstainstansrättens överklagade dom av den 31 januari 2001 i mål T-143/97,

- ogilla överklagandet, eller,

- återförvisa målet till förstainstansrätten,

- i andra hand, avvisa klagandens skadeståndstalan, och

- förplikta rådet och kommissionen att ersätta rättegångskostnaderna som uppkommit vid förstainstansrätten och domstolen.

- förplikta klaganden att ersätta rättegångskostnaderna.

VI — Rättslig bedömning

32. Rådet har yrkat att domstolen skall

- delvis avvisa överklagandet och i vart fall ogilla överklagandet i sin helhet,

34. Klaganden har åberopat tre grunder till stöd för sitt överklagande. Den första grunden avser huruvida förstainstansrättens bedömning av gemenskapens ansvar för de skador som uppstått efter klagandens byte av jordbruksföretag är felaktig. Med såväl den andra som den tredje grunden kritiserar

klaganden förstainstansrättens bedömning att skadeståndsanspråket är preskriberat. Eftersom de sistnämnda grunderna innehåller i huvudsak samma anmärkningar kommer de i det följande att behandlas gemensamt.

A — Gemenskapens ansvar för tiden efter försäljningen av det ursprungliga SLOM-jordbruksföretaget (den första grunden)

1. Parternas argument

35. Som första grund gör klaganden i huvudsak gällande att förstainstansrätten i punkterna 43–50 felaktigt har dragit slutsatsen att gemenskapen inte är ansvarig för de skador som klaganden har lidit efter den 13 maj 1986 då han gjorde sitt byte av jordbruksföretag.

36. Enligt klaganden har förstainstansrätten till att börja med frångått ansvarsfördelningen mellan gemenskapen och medlemsstaterna. När det gäller punkt 46 i den överklagade domen har klaganden anfört att det visst är fråga om skyldigheter för gemenskapsorganen och inte för de nationella myndigheterna. I fall där det är fråga om överlåtelse av jordbruksföretag är de nationella myndigheterna på grund av gemenskapslagstiftningen förhindrade att besluta om tilldelning av en referenskvantitet, och därför ligger ansvaret på gemenskapsorganen.

37. Enligt klaganden har förstainstansrätten vidare i punkt 48 i den överklagade domen frångått principen om skydd för berättigade förväntningar liksom innebörden av domen i målet Herbrink. Förstainstansrätten tycks på denna punkt vilja ge uttryck för att klaganden inte kan åberopa nämnda princip, eftersom den berättigade förväntningen i fråga inte är skyddsvärd. Klaganden har emellertid inte åberopat några andra berättigade förväntningar än sådana som tillkommer varje "vanlig" producent eller, annorlunda uttryckt, han bör inte drabbas av några särskilda begränsningar endast därför att han är en SLOM-producent. Det är just denna berättigade förväntning som domstolen har legitimerat i domen i målet Herbrink²⁷. Om — vilket kan utläsas av denna dom — en arrendator kan föra över sin referenskvantitet till ett nytt jordbruksföretag, måste även en SLOM-producent kunna få ta med sig sin referenskvantitet till ett nytt jordbruksföretag. Det är beklagligt att förstainstansrätten inte har dragit denna parallell till målet Herbrink.

38. Klaganden har betonat att han gjorde bytet av jordbruksföretag — genom att han under ett års tid drev det gamla och det nya jordbruksföretaget parallellt — precis på det sätt som enligt nederländsk myndighetspraxis tillät alla producenter att flytta över en referenskvantitet till ett nytt jordbruksföretag. Det har varit en allmän uppfattning att denna rättspraxis svarar mot gemenskapsrätten. Genom förordning nr 1033/89 har, med det oväntade och retroaktiva kravet att en SLOM-producent måste bevisa att han fortfarande helt eller delvis driver samma

²⁷ — Dom av den 27 januari 1994 i mål C-98/91, Herbrink (REG 1994, s. I-223), punkt 15.

jordbruksföretag som han drev vid tidpunkten för sin begäran om bidrag, klagandens berättigade förväntning kränkts, nämligen den att varje normal producent skulle kunna flytta över referenskvantiteten på detta omsorgsfullt valda sätt. Under alla omständigheter måste han tillbakavisa förstainstansrättens och svarandenas argumentation att han enligt gemenskapsbestämmelserna som en vanlig producent inte kunde flytta över sin referenskvantitet och att han inte kunde återopa nederländsk praxis.

39. Klaganden har vidare anfört att förstainstansrätten, som redovisats ovan, felaktigt har tillämpat kriterierna för orsakssamband. Den omständigheten att han år 1989 vägrades tilldelning av en särskild referenskvantitet berodde inte på bytet av jordbruksföretag utan på de tillämpliga gemenskapsbestämmelserna. Förstainstansrätten har felaktigt tillämpat kriterierna för orsakssamband genom att söka ett samband mellan det ursprungliga avgiftssystemet och bytet av jordbruksföretag år 1986. Något sådant samband finns självfallet inte. Det orsakssamband som är avgörande i målet är orsakssambandet mellan gemenskapslagstiftarens rättsstridiga handlande och de inkomstförluster som klaganden har lidit.

40. Rådet och kommissionen har bestritt att förstainstansrättens rättstillämpning i den överklagade domen, enligt vilken gemenskapen inte svarar för de skador som klaganden lidit efter bytet av jordbruksföretag, skulle vara felaktig med hänsyn till principen om skydd för berättigade förväntningar eller kriterierna för orsakssamband, och de har även bestritt att förstainstansrätten skulle ha underlåtit att beakta domen i målet Herbrink.

41. Båda har i huvudsak anfört att förstainstansrätten helt riktigt har uttalat att enligt såväl den tillämpliga förordningen som domen i målet Herbrink gäller den gemenskapsrättsliga principen att referenskvantiteten skall flyttas över tillsammans med den mark för vilken den har tilldelats. Enligt gemenskapsrätten har därför inte heller en "vanlig" producent vid ett sådant byte av jordbruksföretag som det aktuella kunnat flytta över sin referenskvantitet till det nya jordbruksföretaget. Den överflyttningsmöjlighet som funnits enligt klaganden har på sin höjd funnits enligt nederländsk myndighetspraxis.

42. Rådet har i detta sammanhang, med hänvisning till en dom från den högsta nederländska prövningsinstansen i SLOM-frågor²⁸, framfört tvivel huruvida det i nederländsk rätt överhuvudtaget finns en sådan överflyttningsmöjlighet som klaganden har beskrivit. Kommissionen har betonat att den aldrig har godtagit någon sådan praxis, om det nu finns en sådan.

43. Både rådet och kommissionen har huvudsakligen samstämmigt anfört att någon diskriminerande behandling i förhållande till "vanliga" producenter därför inte har ägt rum. Om det alls har förekommit någon diskriminering är det endast på grund av nationell rätt och inte på grund av eller i enlighet med gemenskapsrätten. Förstainstansrätten har därför gjort den riktiga bedömningen att man i vart fall inte kan

28 — Dom från College van Beroep voor het bedrijfsleven av den 3 juli 1996, nr 94/1619/060/198.

beskylla gemenskapslagstiftaren för att ha kränkt principen om skydd för berättigade förväntningar. Dessutom är, som förstainstansrätten har konstaterat, orsaken till den påstådda skadans uppkomst inte avgiftssystemet utan klagandens frivilliga byte av jordbruksföretag.

2. Bedömning

44. För att avgöra huruvida förstainstansrättens rättstillämpning är felaktig i fråga om bedömningen att gemenskapen endast är ansvarig för skador som klaganden har lidit till och med den 13 maj 1986, måste den ifrågavarande delen av domen sättas in i sitt rätta sammanhang.

45. Som framgår av domen²⁹ yrkade klaganden vid förstainstansrätten ersättning för den skada som han lidit på grund av att han, då hans åtagande att avstå från saluförande upphörde den 23 februari 1985, enligt förordning nr 857/84 inte hade kunnat få någon referenskvantitet, och att förordningen, genom vilken denna situation hade kunnat avhjälpas, inte föreskrev någon referenskvantitet för SLOM-producenter som frivilligt hade bytt ut sitt ursprungliga jordbruksföretag mot ett annat jordbruksföretag. Sammantaget har alltså klaganden, som förstainstansrätten har noterat i punkt 41 i den överklagade domen, gjort gällande att han har försakats en skada på grund av att han

rättsstridigt förvägrats en referenskvantitet, vilken skada han lidit under en period som började den 23 februari 1985 då åtagandet upphörde att gälla och som fortsatt till dags dato.

46. Enligt förstainstansrättens redogörelse för bakgrunden har klaganden förvägrats en referenskvantitet två gånger efter att hans åtagande att avstå från saluförande upphört. Först nekades han tilldelning av en referenskvantitet direkt efter att åtagandet om avstående från saluförande upphörde. Ett nytt nekande besked gavs därefter då hans ansökan om tilldelning av en (särskild) referenskvantitet, som han gav in sedan förordningen nr 764/89 hade trätt i kraft, avslogs.

47. I enlighet med detta är det två regelverk som är aktuella när det gäller ansvarsgrundande handlande av gemenskapsinstitutionerna.

48. För det första kan de skador som klaganden påstår sig ha lidit hänföras till att gemenskapslagstiftaren i förordning nr 857/84 såtillvida inte har beaktat SLOM-producenternas situation som att referensåret vid beräkningen av den avgiftsfria referenskvantiteten har sammanfallit med löptiden för åtagandet om avstående från saluförande. I domen i målet Mulder II uttalade domstolen att gemenskapen svarar för even-

29 — Se särskilt punkt 32 i den överklagade domen.

tuella skador som uppkommit på grund av tillämpningen av dessa bestämmelser³⁰.

49. För det andra kan den omständigheten att tilldelning av en referenskvantitet ändå har vägrats efter att förordning nr 764/89 trädde i kraft och den skada som uppkommit på grund av detta hänförs till bestämmelsen enligt vilken en producent kunde få tilldelning av en referenskvantitet endast om han fortfarande innehade det ursprungliga jordbruksföretaget.

50. Förstainstansrättens klandrade bedömning måste ses mot bakgrund av rättsens prövning om och i vilken utsträckning man på de båda nämnda regelverken angående tilldelning av en referenskvantitet alltid kan grunda skadeståndsanspråk.

51. Punkterna 42–46 i den överklagade domen rör först frågan vilka skador som gemenskapen kan hållas ansvarig för därför att förordning nr 857/84 blev tillämplig på klagandens fall först efter att åtagandet om avstående från saluförande hade löpt ut, och att förordningen därför inte medgav tilldelning av en referenskvantitet eftersom man i förordningen hade underlåtit att beakta att SLOM-producenterna inte kunde producera någon mjölk under referensåret.

30 — Se domen i målet Mulder II (ovan fotnot 12), punkt 22.

52. I detta sammanhang skall prövas huruvida förstainstansrätten, mot bakgrund av kriterierna för orsakssambandet, har gjort en felaktig rättstillämpning när den slagit fast att gemenskapen kan hållas ansvarig endast för skador som uppstått fram till försäljningen av det ursprungliga jordbruksföretaget men inte för skador som uppkommer efter denna tidpunkt.

53. Det handlar närmare bestämt om frågan huruvida orsakssambandet mellan de ovan nämnda bestämmelserna och de fortlöpande skadorna avbröts genom försäljningen av jordbruksföretaget den 13 maj 1986.

54. Enligt fast rättspraxis föreligger ett orsakssamband mellan en gemenskapsinstitutionens handling och en skada, om denna skada uteslutande är en direkt följd av denna handling³¹.

55. Däremot föreligger inte (längre) ett sådant orsakssamband som erfordras om skadan skulle ha inträtt på samma sätt även utan gemenskapsinstitutionens handling i fråga³².

31 — Jämför bl.a. dom av den 5 oktober 1988 i mål 180/87, Hamill mot kommissionen (REG 1988, s. 6141), punkt 14, och dom av den 4 oktober 1979 i de förenade målen 64/76, 113/76, 167/78, 239/78, 27/79, 28/79 och 45/79, Dumortier Frères m.fl. mot rådet (REG 1979, s. 3091), punkt 21.

32 — Jämför bl.a. dom av den 9 december 1965 i de förenade målen 29/63, 31/63, 36/63, 39/63–47/63, 50/63 och 51/63, SA des Laminolrs, Hauts Fourneaux, Forges, Fonderies et Usines de la Providence m.fl. mot Högå myndigheten (REG 1965, s. 1198, 1234 ff.), och dom av den 14 juli 1967 i de förenade målen 5/66, 7/66, 13/66–24/66, firma E. Kampffmeyer m.fl. mot kommissionen (REG 1967, s. 332, 352 ff.).

56. Tillämpat på förevarande fall betyder detta, att den skada som klaganden har lidit inte kan hänföras till att SLOM-producenter inte kunde tilldelas en referenskvantitet enligt förordning nr 857/84, eftersom klaganden helt oberoende av bestämmelserna i förordningen inte uppfyllde de ytterligare förutsättningar som gällde för att få en referenskvantitet och skadan därför hade uppstått under alla förhållanden.

57. Man kan betrakta detta som en särskild form av avbrutet eller överlappande orsakssamband som följer av den skadelidandes eget agerande³³. Den skadelidande försätter sig genom sitt eget handlande i ett läge där han drabbas av skada även förutan något rättsstridigt handlande från gemenskapsinstitutionernas sida, varför skadan inte utslutande är en direkt följd av detta handlande³⁴.

58. En försäljning av ett jordbruksföretag är i linje med detta att betrakta som en omstän-

dighet som bryter orsakssambandet när det inom ramen för gemenskapsrättsliga bestämmelser om referenskvantitet i ett sådant fall ändå inte är möjligt att flytta över en referenskvantitet.

59. Det framgår av fast rättspraxis att hela systemet med referenskvantiteter grundas på den princip som slås fast i artikel 7.1 i förordning nr 857/84, att referenskvantiteten följer med den mark för vilken den har tilldelats. Referenskvantiteten följer alltså i princip med marken och inte med producenten³⁵.

60. En fristående överflyttning av referenskvantiteten enligt gemenskapsrätten är där emot möjlig inom ramen för det uttryckliga undantag som genom förordning nr 590/85 har införts i artikel 7 i förordning nr 857/84, dock endast i fall som gäller överlåtelse av mark till offentliga möjligheter och/eller för offentlig bruk samt vid utlöpande jordlegoförhållanden som inte kan förlängas. Förstainstansrätten har helt riktigt hänvisat till detta i punkt 45 i den överklagade domen.

61. Som förstainstansrätten därför riktigt har uttalat i punkt 46 i den överklagade domen kan den överflyttningsmöjlighet, som

33 — Om avbrutet orsakssamband genom den skadelidandes agerande, se exempelvis förslag till avgörande av generaladvokaten Van Gerven föredraget den 28 januari 1992 i målet Mulder II (svensk specialutgåva, volym 12, s. I-55), punkt 38 (domen nämnd ovan i fotnot 12), samt dom av den 29 september 1982 i mål 26/81, *Oleifici Mediterranei* (REG 1982, s. 3057), punkt 23.

34 — Som exempel på ett jämförbart fall där ansvar för uppkommen skada på grund av rättsstridig tillämpning av en viss förutsättning för en gemenskapsfinansiering inte förelåg, eftersom det inte hade visats att de övriga förutsättningarna för denna finansiering var uppfyllda, se förstainstansrättens dom av den 18 maj 1995 i mål T-478/93, *Wafer Zoo* mot kommissionen (REG 1995, s. II-1479), punkt 49.

35 — Se dom av den 17 april 1997 i mål C-15/95, *EARL de Kerlast* (REG 1997, s. I-1961), punkt 17, och dom i målet C-98/91 (ovan fotnot 27), punkt 13.

enligt klaganden finns i fall av byte av jordbruksföretag, på sin höjd finnas enligt nationell rätt eller nationell myndighetspraxis.

mån skadan är att anse som en följd av att tilldelning av en referenskvantitet inom ramen för förordning nr 857/84 rättsstridigt förvägrades klaganden.

62. Det som här är avgörande är emellertid att det enligt gemenskapsrätten — och detta gäller inte endast för SLOM-producenter — inte är möjligt att i samband med försäljning av ett jordbruksföretag flytta över referenskvantiteten till ett nytt jordbruksföretag.

63. Förstainstansrätten har därmed korrekt dragit slutsatsen att skador som kan ha uppstått efter försäljningen av det ursprungliga jordbruksföretaget inte kan tillskrivas den rättsstridiga vägran att tillhandahålla en referenskvantitet efter att åtagandet att avstå från saluförande löpt ut, och därmed inte heller gemenskapsinstitutionens ifrågavarande handlande, eftersom någon referenskvantitet vid denna tidpunkt av andra skäl ändå inte stod till klagandens förfogande.

64. Jag anser visserligen att anmärkningen om felaktig tillämpning av kriterierna för orsakssamband såtillvida är välgrundad som att förstainstansrätten i punkt 44 i den överklagade domen, och som en följd av det även i punkt 49, har prövat huruvida det föreligger ett orsakssamband mellan vägran att tilldela klaganden en referenskvantitet och klagandens försäljning av SLOM-jordbruksföretaget. Som framgår av vad jag anfört ovan och som klaganden riktigt har anfört är nämligen det avgörande i vilken

65. Punkterna 47 och 48 i den överklagade domen skall därför ses mot bakgrund av frågan huruvida en rätt till skadestånd kan grundas på kravet i artikel 3a.1 i förordning nr 1546/88, enligt vilket en producent fortfarande måste inneha sitt (ursprungliga) SLOM-jordbruksföretag för att kunna ansöka om en (särskild) referenskvantitet enligt artikel 3a i förordning nr 857/84 i dess ändrade lydelse enligt förordning nr 764/89. Närmare bestämt är frågan huruvida förutsättningarna för gemenskapens ansvar på grund av rättsstridigt handlande är uppfyllda med avseende på dessa bestämmelser.

66. Klaganden har i det sammanhanget anfört att förstainstansrätten i punkt 48 felaktigt har gjort bedömningen att tillämpningen av detta krav gentemot honom inte utgör en kränkning av principen om skydd för berättigade förväntningar.

67. Jag kan konstatera att en producents berättigade förväntning enligt fast rättspraxis skall anses kränkt, när han på grund av gemenskapens handlande har föranletts att, av hänsyn till allmänintresset och mot ersättning, för en begränsad tid inställa saluförandet av mjölk, och när han efter att hans

åtagande att avstå från saluförande upphör drabbas av begränsningar som drabbar honom särskilt på grund av detta åtagande³⁶.

lemsstaten hade utnyttjat sitt bemyndigande hade SLOM-producenten enligt principen om skydd för berättigade förväntningar en berättigad förväntning på att han skulle ha en särskild referenskvantitet till godo även när jordlegoförhållandet löpte ut³⁸.

68. Som förstainstansrätten har uttalat i punkt 48 motsvarar emellertid kravet i fråga endast den princip som slås fast i artikel 7.1 i förordning nr 857/84 att referenskvantiteten följer med den mark för vilken den har tilldelats³⁷. Eftersom samma krav enligt gemenskapsrätten gäller för "normala" producenter kan klaganden inte hävda att han särskilt har drabbats av begränsningar på grund av sitt åtagande att avstå från saluförande.

69. Det var däremot annorlunda i fråga om producenten i målet Herbrink. SLOM-producenten i det fallet var nämligen en arrendator. När det gäller utlöpande jordlegoförhållanden kan medlemsstaterna enligt artikel 7.4 i förordning nr 857/84 i dess ändrade lydelse enligt förordning nr 590/85 jämfört med artikel 7.1.4 i förordning nr 1546/88 föreskriva att den referenskvantitet som avser det utarrenderade jordbruksföretaget skall behållas av den frånträdande arrendatorn. I den mån den berörda med-

70. För övrigt kan inte klaganden i samband med principen om skydd för berättigade förväntningar till stöd för ett gemenskapsrättsligt skadeståndsansvar åberopa påståendet att "normala" producenter i Nederländerna har kunnat flytta över sin referenskvantitet till ett annat jordbruksföretag. Eftersom en sådan överflyttningsmöjlighet som framgår av det ovan anförda inte har något stöd i gemenskapsrätten kan inte gemenskapsorganen ha kränkt principen om skydd för berättigade förväntningar. Som en allmän regel gäller nämligen enligt fast rättspraxis, att principen om skydd för berättigade förväntningar kan åberopas med avseende på en gemenskapsbestämmelse endast när gemenskapen själv har skapat en situation som kan skapa en berättigad förväntning³⁹.

36 — Se bl.a. dom av den 28 april 1988 i mål 120/86, Mulder (REG 1988, s. 2321), punkt 24, dom av den 28 april 1988 i mål 170/86, Von Deetzen (REG 1988, s. 2355), punkt 13, och dom av den 3 december 1992 i mål C-264/90, Wehrs (REG 1992, s. I-6285), punkt 8. Se också mina uttalanden angående principen om skydd för berättigade förväntningar i mitt förslag till avgörande av den 18 september 2003 i de förenade målen C-162/01 P och C-163/01 P (ovan fotnot 6), särskilt punkt 74 och följande punkter.

37 — Jämför domen i mål C-98/91 (ovan fotnot 27), punkt 13.

38 — Domen i mål C-98/91 (ovan fotnot 27), punkt 15.

39 — Se bl.a. dom av den 6 mars 2003 i mål C-14/01, Molkerei Wagenfeld (REG 2003, s. I-2279), punkt 56, dom av den 15 februari 1996 i mål C-63/93, Duff m.fl. (REG 1996, s. I-569), punkt 20, och dom av den 10 januari 1992 i mål C-177/90, Kühn (REG 1992, s. I-35), punkt 14.

71. Jag måste därför tillbakavisa klagandens anmärkningar att förstainstansrätten skulle ha underlåtit att beakta principen om skydd för berättigade förväntningar, domen i målet Herbrink och ansvarsfördelningen mellan medlemsstaterna och gemenskapen.

72. På grund av det anförda finner jag att förstainstansrätten helt riktigt har gjort bedömningen att gemenskapen endast är ansvarig för skador som klaganden har lidit fram till den 13 maj 1986. Såvitt förstainstansrättens motivering när det gäller kriterierna för orsakssamband är felaktig följer av rättspraxis att detta saknar betydelse om det enligt andra rättsliga grunder framgår att förstainstansrätten har gjort en riktig bedömning av frågan huruvida ett ansvar för gemenskapen föreligger eller inte⁴⁰. Som framgår av mina uttalanden ovan⁴¹ är detta fallet.

73. På grund härav kan talan inte bifallas på den första grunden.

40 — Se bl.a. dom av den 30 september 2003 i mål C-93/02 P, Biret mot rådet och kommissionen (REG 2003, s. I-10497), punkt 60, dom av den 10 juli 2003 i mål C-472/00 P, kommissionen mot Fresh Marine (REG 2003, s. I-7541), punkt 23, dom av den 9 juni 1992 i mål C-30/91 P, Lestelle mot kommissionen (REG 1992, s. I-3755), punkt 28, dom av den 19 maj 1994 i mål C-36/92 P, SEP mot kommissionen (REG 1994, s. I-1911; svensk specialutgåva, volym 15, s. I-155), punkt 33, och dom av den 12 november 1996 i mål C-294/95 P, Ojha mot kommissionen (REG 1996, s. I-5863), punkt 52.

41 — Se särskilt punkterna 68–79.

B — *Preskription av rätten till skadestånd (den andra och den tredje grunden)*

1. Parternas argument

74. Såväl den andra som den tredje grunden riktar sig mot förstainstansrättens bedömning att den rätt till skadestånd som det är fråga om i målet redan är preskriberad. Inom ramen för den andra grunden har klaganden gjort gällande att rättstillämpningen i den överklagade domen när det gäller preskriptionsfrågan är felaktig på så sätt, att förstainstansrätten har underlåtit att beakta preskriptionsavbrottet under perioden mellan den 31 mars 1989 och offentliggörandet av meddelandet den 5 augusti 1992. Inom ramen för den tredje grunden har klaganden gjort gällande att rättstillämpningen i fråga om preskriptionen är felaktig på så sätt, att förstainstansrätten inte heller för tiden efter den 5 augusti 1992 har beaktat att preskriptionen har avbrutits eller tillfälligt upphävts. Dessa båda grunder stöder sig alltså på i huvudsak två förutsättningar. För det första har klaganden utgått från att förstainstansrätten har tillmätt meddelandet av den 5 augusti 1992 en felaktig betydelse, och att rätten inte har dragit riktiga slutsatser av meddelandet när det gäller frågan om preskription. För det andra har klaganden gjort gällande att förstainstansrätten har underlåtit att beakta väsentliga fakta och underlåtit att fullgöra sin motiveringsskyldighet⁴². Domen innebär enligt klaganden sammantaget ett åsidosättande av principerna om likhet, rättssäkerhet och skydd för berättigade förväntningar och av motiveringskyldigheten.

42 — Se i detta avseende vad klaganden har anfört om den andra och den tredje grunden i punkterna 27 och 28 i repliken.

75. Klaganden har mer specifikt gjort gällande i huvudsak att rådet och kommissionen genom meddelandet av den 5 augusti 1992 gentemot en grupp av SLOM-producenter till vilken klaganden själv hör har avstått från att göra gällande preskription av skadeståndskraven eller på grund av sitt eget handlande avstått från denna möjlighet. Enligt klaganden har meddelandet medvetet givits en vidare formulering än artikel 43 i domstolens stadga (nu artikel 46 i domstolens stadga⁴³) och det innefattar även skrivelsen av den 31 mars 1989. I övrigt är enligt klagandens uppfattning tolkningen av artikel 43 i domstolens stadga inte avgörande eftersom han vid förstainstansrätten åberopade det rättsliga avståndet i meddelandet och inte denna artikel. Av ordalydelsen i meddelandet av den 5 augusti 1992 framgår i vart fall klart att gemenskapen inte längre kan åberopa att rätten till skadestånd är preskriberad gentemot någon SLOM-producent till vilken ett erbjudande om skadestånd har riktats inom ramen för förordning nr 2187/93.

76. Inte heller inom ramen för förhandlingarna om skadestånd med kommissionen efter 1993 har kommissionen åberopat preskription gentemot SLOM-producenter som fick del av skrivelsen av den 31 mars 1989, och detta oberoende av om någon SLOM-producent dessemellan hade väckt talan vid förstainstansrätten eller inte. Denna omständighet har förstainstansrätten felaktigt underlåtit att beakta.

77. Förstainstansrätten har inte heller beaktat den omständigheten att kommissionen i det skriftliga förfarandet i mål T-179/96⁴⁴ på grund av skrivelsen av den 31 mars 1989 återkallade sitt åberopande av preskription och därmed på nytt erkände att gemenskapen inte kunde åberopa preskription. Vidare har förstainstansrätten i punkt 72 felaktigt lagt bevisbördan på honom när det gäller yttranden av en kommissionstjänsteman samt underlåtit att beakta att dessa yttranden åtminstone utgör ett implicit erkännande av att preskriptionen avbrutits genom brevet av den 31 mars 1989 i förening med meddelandet av den 5 augusti 1992.

78. Klaganden har också riktat konkret kritik mot förstainstansrättens vidare uttalanden i punkterna 62–70 i den överklagade domen. När det gäller punkterna 62 och 63 i domen har klaganden i fråga om preskriptionsavbrott inte åberopat artikel 43 i domstolens stadga utan meddelandet av den 5 augusti 1992. Uttalandena i punkt 65, där det sägs att det avstående från att åberopa preskription som gjordes i meddelandet av den 5 augusti 1992 var en ensidig handling, är inte relevanta när det gäller klagandens rättigheter. Det är nämligen inte frågan om vad rådet och kommissionen i allmänhet har avsett med meddelandet, utan vilket rättsförhållande som föreligger mellan gemenskapen och klaganden med hänsyn till innehållet i meddelandet och övriga nämnda omständigheter.

43 — I fortsättningen behåller jag hänvisningen till artikel 43 i domstolens stadga när jag redovisar parternas argumentation.

44 — Beslut av förstainstansrättens ordförande av den 21 mars 1997 i mål T-179/96 R, Antonissen mot kommissionen och rådet (REG 1997, s. II-425).

79. Förstainstansrättens argumentation i punkterna 66–67 är obegripliga och felaktiga, eftersom förstainstansrätten har underlåtit att beakta dels skillnaden i lydelse mellan meddelandet av den 5 augusti 1992 och artikel 43 i domstolens stadga, dels den ovan beskrivna betydelse som kommissionen har tillmätt meddelandet i praxis och i fråga om skrivelsen av den 31 mars 1989.

80. Av den överklagade domen framgår heller inte varför klaganden skall behandlas annorlunda än sådana SLOM-producenter i förhållande till vilka kommissionen fullt ut har accepterat att skrivelsen av den 31 mars 1989 i förening med meddelandet av den 5 augusti 1992 har preskriptionsavbrytande verkan.

81. I punkterna 68 och 69 har förstainstansrätten dessutom underlåtit att beakta den lista som kommissionen översände till de nederländska myndigheterna kort tid efter att förordning nr 2187/93 trädde i kraft. Listan utgör en ytterligare bekräftelse på att kommissionen med meddelandet i fråga gentemot författarna till skrivelsen av den 31 mars 1989 avstod från att åberopa preskription. Av detta framgår även att förstainstansrätten drog en felaktig slutsats när den i punkt 70 uttalade att misstaget att ta med klaganden på denna lista inte var av det slaget att det har kunnat övertyga klaganden om att han berördes av förbindelsen i meddelandet.

82. Klaganden drar sammantaget slutsatsen att förstainstansrätten har gjort en felaktig bedömning av frågan om preskription av skadeståndstalan, och att man istället endast kan dra den slutsatsen att gemenskapen gentemot honom åtminstone inte kan åberopa preskription för perioden fram till den 30 september 1993⁴⁵. Eftersom förstainstansrätten har kommit fram till att klagandens krav var helt preskriberat redan den dagen har det enligt klaganden över huvud taget inte prövats huruvida preskription har skett delvis mellan den dagen och dagen för talans väckande den 29 april 1997. Denna fråga skall prövas av förstainstansrätten efter att målet har återförvisats.

83. Enligt rådet är klagandens anmärkningar delvis sådana att de inte kan tas upp till sakprövning eller i vart fall ogrundade.

84. Enligt rådet försöker klaganden få domstolen att pröva tvisten i dess helhet, framför allt när det gäller bedömningen av de faktiska omständigheterna. Såvida klaganden gör gällande att förstainstansrätten har tolkat de relevanta omständigheterna fel eller underlåtit att beakta dem, är framställningen under alla förhållanden sådan att den inte kan tas upp till sakprövning. Rådet avser därvid särskilt klagandens framställning beträffande Booss. I andra hand är dessa anmärkningar dock även ogrundade. Enligt rådets uppfattning är påståendet att kommissionen för perioden mellan den 31 mars 1989 och den 5 augusti 1992 avstod från sin rätt att åberopa preskription en ny grund

⁴⁵ — Den dag då preskriptionsavbrottet, som klaganden har anfört, enligt artikel 10.2 i förordning nr 2187/93 upphörde.

som inte kan tas upp till sakprövning. Vid förstainstansrätten har klaganden snarare, när det gäller tiden före den 31 mars 1989, velat göra gällande att skrivelsen av den 31 mars 1989 avbröt preskriptionen. Rådet har i detta sammanhang anmärkt, att om man utgår från att preskriptionen avbrutits för tiden fram till den 5 augusti 1992, är det uteslutet med en preskriptionsinvändning för tiden före den dagen. Om man däremot utgår från att ett preskriptionsavbrott har skett, är fördelen med preskriptionsavbrottet enligt fast rättspraxis helt förlorad om man inte väcker talan vid förstainstansrätten inom den föreskrivna tidsfristen. Rådet har också påpekat att klaganden endast har åberopat att kommissionen har avstått från att göra preskriptionsinvändning, och att ett sådant avstående måste göras av båda institutionerna för att vara giltigt.

85. Klagandens argument att förstainstansrätten har underlåtit att beakta meddelandet av den 5 augusti 1992 och konsekvenserna av skrivelsen av den 31 mars 1989 är ogrundat. Rådet har särskilt hänvisat till artikel 43 i domstolens stadga. Om en gemenskapsinstitution har tillbakavisat ett framställt skadeståndsanspråk, kan preskriptionen av rätten till skadestånd enligt denna bestämmelse avbrytas endast om talan väcks inom två månader. Rådet har inte svarat på skrivelsen av den 31 mars 1989 — vilket är liktydigt med ett implicit tillbakavisande av kravet — och klaganden har inte väckt talan inom den föreskrivna tvåmånadersfristen.

86. Rådet har bestritt att skrivelsen av den 31 mars 1989 hade sådan koppling till meddelandet av den 5 augusti 1992 att ett preskriptionsavbrott har verkat retroaktivt. Förstainstansrätten har på ett riktigt sätt tolkat det nämnda meddelandet mot bakgrund av artikel 43 i domstolens stadga, vilken är en primärrättslig bestämmelse som gäller för institutionerna.

87. Rådet har vidare anfört att förstainstansrätten har gjort en riktig bedömning när den konstaterat att kommissionens beslut inte skapar någon sådan rätt för klaganden som det gör för vissa andra SLOM-producenter, eftersom klaganden inte har befunnit sig i en situation som är jämförbar med deras. Avståndet gentemot dessa producenter skall ses mot bakgrund av ansträngningarna att få till stånd en uppgörelse utom rätta med de producenter vars rätt till skadestånd ännu inte hade helt preskriberats och för vilka ersättning kunde komma i fråga. Det har inte varit fråga om att gemenskapen har gjort något abstrakt eller generellt avstående från rättigheter enligt artikel 43 i domstolens stadga. Rådet har även erinrat om att klaganden endast av misstag fanns med på listan över producenter som kom i fråga för ersättning.

88. Kommissionen delar i stor utsträckning den rättsliga uppfattning som rådet har

framfört. Även enligt kommissionen skall preskriptionsfrågan bedömas enligt artikel 43 i domstolens stadga.

2. Bedömning

a) Allmänt om avbrott eller tillfälligt upphävande av preskription av rätten till skadestånd

89. Kommissionen har i huvudsak anfört att klaganden inte har bestritt förstainstansrättens korrekta bedömning att preskription av rätten till skadestånd inträdde den 13 maj 1991 i den mån den inte hade avbrutits dessförinnan. Den enda preskriptionsavbrytande handling som kan vara aktuell är skrivelsen av den 31 mars 1989. Eftersom denna skrivelse emellertid inte följdes av att talan väcktes inom den i artikel 43 föreskrivna fristen och då institutionerna aldrig svarade på skrivelsen, uppkommer slutligen endast frågan huruvida institutionerna hos klaganden har skapat intrycket att de inte skulle komma att åberopa preskription gentemot honom. Meddelandet har dock tydligt riktats till producenter som har uppfyllt förutsättningarna enligt domen i målet *Mulder II*, det vill säga till producenter som har förfogat över en slutgiltig referenskvantitet och vilkas rätt till ersättning ännu inte var preskriberad. Klaganden har alltså inte tillhört den grupp av producenter gentemot vilka kommissionen har avstått från att åberopa preskription. Att han fanns med på den lista som översändes till de nederländska myndigheterna ändrar inget i sak eftersom han inte kunde komma in fråga för ett erbjudande om ersättning inom ramen för förordning nr 2187/93, även om listan översändes för just detta ändamål. Detta har förstainstansrätten bedömt korrekt i punkterna 68–71 i den överklagade domen.

90. För prövningen av de ifrågasatta delarna av domskälen mot klagandens anmärkningar skall jag först redogöra för bestämmelserna om preskription när det gäller utomobligatoriska skadeståndsanspråk.

91. Först kan jag konstatera att det i artikel 43 i domstolens stadga (nu artikel 46 i domstolens stadga⁴⁶), som är den primärrättsliga bestämmelsen om preskription av utomobligatoriska skadeståndsanspråk, endast talas om preskriptionsavbrott och inte om tillfälligt upphävande av preskription⁴⁷.

92. Som förstainstansrätten riktigt har uttalat i punkt 62, kan enligt bestämmelsens ordalydelse preskriptionen avbrytas på två sätt, nämligen antingen genom att talan

46 — I fortsättningen kommer jag i min bedömning att tala om artikel 46 i domstolens stadga.

47 — Jämför domstolens beslut av den 18 juli 2002 i mål C-136/01 P, *Autosalone Ispra* mot Europeiska atomenergigemenskapen (REG 2002, s. I-6565), punkt 56.

väcks vid domstolen eller genom att den skadelidande dessförinnan gör en framställning hos en av gemenskapens behöriga institutioner. I det sistnämnda fallet avbryts emellertid preskriptionen endast om det efter framställningen väcks talan inom de frister som föreskrivs i artikel 230 EG eller artikel 232 EG⁴⁸.

93. Domstolen har i sin dom i målet Roquette Frères mot kommissionen klargjort att förstainstansrätten i princip inte på eget initiativ får ta upp frågan om preskriptionen enligt artikel 46 i domstolens stadga⁴⁹.

94. Institutionerna som svarande kan därför förhindra att en rätt till skadestånd ogillas på grund av att preskription har inträtt enligt artikel 46 i domstolens stadga — och förlänga preskriptionsfristen — genom att underlåta att göra en preskriptionsinvändning.

95. Mot denna bakgrund har förstainstansrätten i sin fasta rättspraxis om ersättning till SLOM-producenter godtagit att gemenskapsinstitutionerna även i förväg och gent-

emot en viss grupp och för en viss tidsperiod avstår från att åberopa preskription⁵⁰.

96. Detta kan i sig ses som en vidareutveckling av det nämnda målet Roquette Frères, i vilket domstolen i princip godtog möjligheten att avstå från att åberopa preskription enligt artikel 46 i domstolens stadga. Den avgörande frågan här är dock vilka konsekvenserna är av ett åtagande i förväg om att avstå från att åberopa preskription om institutionerna, trots att ett sådant åtagande har gjorts, vid förstainstansrätten ändå invänder att rätten till skadestånd är preskriberad enligt artikel 46 i domstolens stadga.

97. Man skulle kunna säga att förstainstansrätten i ett sådant fall är bunden att tillämpa artikel 46 i domstolens stadga fullt ut, det vill säga när det gäller hela preskriptionstiden, vilket skulle få till följd att den måste slå fast att rätten till skadestånd är preskriberad. En skadelidande, gentemot vilken ett avstående från att åberopa preskription har gjorts och vilken därför har underlåtit att väcka talan tidigare, har då endast möjlighet att försöka hålla sig skadslös genom att föra talan om skadestånd under åberopande av att principen om skydd för berättigade förväntningar har kränkts.

48 — Jämför bl.a. dom av den 5 april 1973 i mål 11/72, Giordano mot kommissionen (REG 1973, s. 417), punkt 6.

49 — Dom av den 30 maj 1989 i mål 20/88, Roquette Frères mot kommissionen (REG 1989, s. 1553), punkt 12.

50 — Jämför bl.a. förstainstansrättens dom av den 25 november 1998 i mål T-222/97, Steffens mot rådet och kommissionen (REG 1998, s. II-4175), punkterna 37–41, och förstainstansrättens beslut av den 9 december 1997 i de förenade målen T-195/94 och T-202/94, Quiller och Heusmann mot rådet och kommissionen (REG 1997, s. II-2247), punkt 136. Se även Ton Heukels/Alison McDonnell, "Limitation of the Action for Damages Against the Community: Considerations and New Developments", i Ton Heukels/Alison McDonnell, *The Action for Damages in Community Law*, 1997, s. 217 (239 f.).

98. Förstainstansrätten har i sin rättspraxis emellertid valt en annan väg. Den har behandlat ett åtagande i förväg om att avstå från att åberopa preskription som en frivillig ensidig rättshandling med den verkan att institutionerna tillfälligt har upphävt möjligheten att åberopa preskription under den tidsperiod som har angetts i det konkreta åtagandet. Den tid under vilken preskriptionen tillfälligt har varit upphävd tillgödöränas rättsinnehavaren vid preskriptionstidens utgång och räknas som tid under vilken preskriptionstiden inte har löpt⁵¹.

99. Metoden enligt förstainstansrättens rättspraxis med ett tillfälligt upphävande av preskriptionen är i vart fall lämplig av rättssäkerhetsskäl och processekonomiska skäl.

100. Eftersom denna möjlighet att tillfälligt upphäva preskriptionen beror mindre på bestämmelsen i artikel 46 i domstolens stadga än på att de svarande institutionerna avstår från att åberopa denna artikel strider denna möjlighet enligt min mening inte mot det faktum att det i artikeln endast talas om preskriptionsavbrott.

51 — Jämför bl.a. förstainstansrättens beslut i mål T-195/94 (ovan fotnot 50), punkterna 137–139 och 142, och förstainstansrättens beslut av den 16 april 1997 i mål T-20/94, Hartmann mot rådet och kommissionen (REG 1997, s. II-595), punkterna 135–140. Se även S. Hackspiel, "Kommentar zu Artikel 43" i H. von der Groeben, J. Thiesing, C. Ehlermann (Red.), Kommentar zum EU-/EG-Vertrag, 5 uppl 1997, band 4, s. 858 (punkt 6); M. Núñez Müller, Die Preskriptionen außervertraglicher Schadenersatzansprüche gegen die EG, EuZW 20/1999, s. 611 (s. 614 f.).

101. I fråga om preskriptionstiden för skadeståndsanspråk bör man skilja mellan å ena sidan den möjlighet som föreskrivs i artikel 46 i domstolens stadga till preskriptionsavbrott och å andra sidan tillfälligt upphävande av preskription i den mening som beskrivits ovan.

b) Preskriptionsfrågan i den överklagade domen

102. När det så gäller bedömningen i den överklagade domen av frågan om preskription kan konstateras att förstainstansrätten i punkterna 62–63 först har prövat frågan om det förelegat ett preskriptionsavbrott i den mening som avses i artikel 46 i domstolens stadga.

103. När det gäller frågan om preskriptionsavbrott har rådet och kommissionen som framgår ovan riktigt hänvisat till att klaganden inte har väckt talan (efter skrivelsen till institutionerna av den 31 mars 1989), och förstainstansrätten har på denna grund i punkt 63 helt riktigt nekande besvarat frågan om preskriptionen har avbrutits.

104. I de därpå följande punkterna i den överklagade domen uppehåller sig förstainstansrätten inte vid frågan om preskriptions-

avbrott utan vid frågan huruvida preskriptionen hade tillfälligt upphävts i den mening som beskrivits ovan⁵², och prövningen av den frågan har inte varit beroende av huruvida talan väckts enligt artikel 46 i domstolens stadga utan av huruvida det gjorts ett åtagande att avstå från att åberopa preskription.

av de faktiska omständigheterna vilken inte ligger under domstolens kontroll. Enligt domstolens fasta rättspraxis skall ett överklagande nämligen vara begränsat till rättsliga frågor och inte avse bedömningen av de faktiska omständigheterna⁵³.

105. Som förstainstansrätten har anmärkt i punkt 64 i den överklagade domen gjorde klaganden vid förstainstansrätten gällande att rådet och kommissionen förband sig att inte göra någon invändning om preskription mot honom från och med den 31 mars 1989.

108. Sätillvida kan klagandens framställning på dessa punkter, som utgör tyngdpunkten i den andra och den tredje grunden för överklagandet och som rör betydelsen av meddelandet av den 5 augusti 1992, skrivelsen av den 31 mars 1989, listan som översändes till de nederländska myndigheterna och yttrandena av Booss, inte tas upp till sakprövning.

106. Förstainstansrätten har därför i punkterna 65–72 i den överklagade domen prövat om och i vilken utsträckning rådet och kommissionen mot bakgrund av de handlingar och omständigheter som klaganden har åberopat, särskilt meddelandet av den 5 augusti 1992 och klagandens skrivelse av den 31 mars 1989, rent faktiskt har avstått från att åberopa preskription gentemot klaganden.

109. När det slutligen gäller klagandens anmärkning, som den får förstås, att förstainstansrätten vid bedömningen av frågan om preskription har underlåtit att fullgöra sin motiveringskyldighet, är det tillräckligt att konstatera att förstainstansrätten har besvarat klagandens argument angående preskriptionsfrågan, som de har sammanfattats i punkterna 52–57 i den överklagade domen, efter en prövning med hänsyn till huruvida preskriptionen har avbrutits⁵⁴ eller tillfälligt upphävts⁵⁵. På denna grundval har

107. Frågan om och i vilken utsträckning rådet och kommissionen med sitt meddelande av den 5 augusti 1992, mot bakgrund av klagandens skrivelse av den 31 mars 1989 och övriga omständigheter som klaganden har anfört, rent faktiskt har åtagit sig att inte åberopa preskription gentemot klaganden är emellertid en fråga som hör till bedömningen

53 — Se särskilt dom av den 5 juni 2003 i mål C-121/01 P, Eoghan O'Hannrachain mot Europaparlamentet (REG 2003, s. I-5539), punkt 35, dom av den 8 maj 2003 i mål C-122/01 P, T. Port mot kommissionen (REG 2003, s. I-4261), punkt 27, dom av den 2 oktober 2001 i mål C-449/99 P, Europeiska investeringsbanken mot Hautem (REG 2001, s. I-6733), punkt 44, och dom av den 7 november 2002 i mål C-184/01 P, Hirschfeldt (REG 2002, s. I-10173), punkt 40.

54 — Se punkt 63 i den överklagade domen.

55 — Se punkterna 64–72 i den överklagade domen.

52 — I linje med detta slog förstainstansrätten i punkt 73 i den överklagade domen fast att preskription hade inträtt eftersom preskriptionen "inte hade avbrutits eller tillfälligt upphävts".

förstainstansrätten dragit slutsatsen att preskriptionen inte har avbrutits eller tillfälligt upphävts, och att preskription hade inträtt redan den 13 maj 1991. Förstainstansrätten har därmed fullgjort sin motiveringsskyldighet tillräckligt.

110. Av det anförda framgår att förstainstansrättens bedömning av frågan om preskription inte utgör någon felaktig rättstillämpning samt att den andra och den tredje grunden för överklagandet inte kan tas upp till sakprövning eller i vart fall är ogrundade.

Rättegångskostnader

111. Enligt artikel 69.2 i rättegångsreglerna, som enligt artikel 118 i rättegångsreglerna skall tillämpas i mål om överklagande, skall tappande part förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna. Eftersom klagandens grunder för överklagandet i alla delar enligt mitt förslag antingen inte skall tas upp till sakprövning eller lämnas utan bifall, skall klaganden förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna.

VIII — Förslag till avgörande

112. På grund av det anförda föreslår jag att domstolen

- lämnar överklagandet utan bifall,

- förpliktar klaganden att ersätta rättegångskostnaderna.